

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้นทั้ง 3 ประการนั้น คือ ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และวัฒนธรรม ในรูปของโครงสร้าง-หน้าที่ ขององค์การสงฆ์คือ วัด รวมทั้งบทบาทหน้าที่ และระบบสังคมสงฆ์ภายในวัดในส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หลัก อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมด้วย ที่ประกอบระบบความเชื่อประเพณี ค่านิยม วิถีชีวิต และองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุกล่าวคือ กุฏิ วิหาร กลุ่มประชากรของวัดด้วย

3.1 ขั้นตอนในการทำวิจัย

3.1.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ในขั้นแรก ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นมา ประวัติวิวัฒนาการของพระพุทธศาสนา ตลอดจนข้อมูลดิบในภาคสนาม อันเกี่ยวกับวัดด้วย พร้อมทั้งนี้ได้ศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเชิงวิชาการ ศึกษาวิจัยต่างๆ อันเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทั้งสองด้าน ระบบพัฒนาสังคม สภาพสังคม การรับแนวความคิด การปรับเปลี่ยนนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมในยุคต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ และโยงถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงด้วย ในด้านระบบองค์การสังคมคือวัดดังกล่าวที่ศึกษาและอ้างอิงไว้ในเบื้องต้นนั้น โดยศึกษา แนวคิดที่ 1 เกี่ยวข้องกับปัญหาวินัย และวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ

- ก) แนวคิดทฤษฎีโครงสร้าง -การหน้าที่
- ข) แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- ค) แนวคิดทางสังคมวิทยาว่าด้วยองค์การสังคมอันเกี่ยวกับระบบสังคมของพระสงฆ์
- ง) ศึกษาประวัติวิวัฒนาการฯ วิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนต่าง ๆ

3.1.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

หลังจากศึกษาค้นคว้าข้อมูลในเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการเตรียมเก็บข้อมูลภาคสนามตามแนวการวิจัยอักษหลักทางมานุษยวิทยาทั้ง 2 แบบดังจะกล่าวต่อไป

อุปกรณ์ในการเข้าสนามเก็บข้อมูลประกอบด้วย

- ก) แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ
- ข) เทปบันทึกเสียง
- ค) กล้องถ่ายภาพ
- ง) แผนที่วัด

การศึกษาวิจัยภาคสนามดังกล่าวผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลพอสมควร โดยได้อาศัยเทคนิคการวิจัย ทางมานุษยวิทยาทั้งสามประการที่กล่าวมานั้น ซึ่งต้องใช้ความอดทน ความพยายามต่อการเสาะแสวงหาข้อมูลทั้งที่เป็นปฐมภูมิและทุติยภูมิ

3.2 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเบื้องต้นจากการรวบรวมเอกสารงานวิจัยวรรณกรรมเกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลต่างๆ ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัดที่ศึกษา ตลอดจนความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้วิเคราะห์ศึกษาเกี่ยวกับองค์การสังคม แนวระบบ โครงสร้างสำคัญขององค์กรวัดด้วย โดยได้จำแนกวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวดังนี้

ก. การสำรวจอย่างไม่เป็นทางการ (Non-participant observation)

วิธีการนี้ผู้วิจัยได้เข้าศึกษาสังเกตสำรวจทางด้านกายระบบทั้งหมดของวัดในส่วนต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์เกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยได้แยกการสำรวจภาพรวมของวัดอย่างไม่เป็นทางการด้านต่างๆ

- ระดับความหนาแน่นของกุฏิสงฆ์ของวัด
- ระดับความหนาแน่นของประชากรสงฆ์
- กิจกรรมและพฤติกรรมต่างๆ อันเป็นหน้าที่ของสงฆ์ด้วย
- การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวกับบุญประเพณีต่างๆ
- สิ่งแวดล้อมภายในวัด ว่ามีอะไรบางอย่างที่น่าสนใจและเกี่ยวข้อง

ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบุคคลที่เข้ามาวัดในโอกาสต่างๆ ซึ่งได้ใช้เวลาตรงนี้มากและนานพอสมควร

ข. การสังเกตแบบเป็นทางการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องแบบเจาะลึก

(Indept Interview) โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ (Key Informant) โดยได้ สัมภาษณ์แบบศึกษากลุ่มตัวอย่าง จากคณะบุคคลภายในวัด ที่น่ามีความสำคัญและเที่ยงตรงในด้าน ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับวัด โดยได้แบ่งกลุ่มผู้จะสัมภาษณ์ 2 กลุ่มคือ

- กลุ่มผู้ให้ข่าวสำคัญที่อยู่ประจำ และทำงานอยู่ภายในวัดมหาธาตุฯ ทั้ง ที่เป็นคณะสงฆ์และคณะบุคคลฝ่ายฆราวาส ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาวิจัย และวัตถุประสงค์การศึกษา ด้วย

- กลุ่มบุคคลผู้ให้ข่าวทั่วไป ในที่สนะต่างๆ ต่อปัญหาวิจัย และวัตถุประสงค์ที่ศึกษาด้วยต่อภาพรวมขององค์การสงฆ์ โดยสัมภาษณ์ในที่สนะที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ ภาพรวมของวัด พระสงฆ์ ในอดีต และปัจจุบันด้วย

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสารสำคัญในส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็น เอกสาร บทความทางวิชาการ หนังสืออ้างอิง วารสาร จุลสาร วิทยานิพนธ์ ทั้งภาษาไทยและ อังกฤษ โดยได้นำมาวิเคราะห์ในเบื้องต้น และทดสอบความน่าจะเป็นเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้มาจากการ สัมภาษณ์และสังเกตการณ์

ผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารแล้ว จึงเก็บข้อมูลและเทคนิคทางมานุษยวิทยาโดยใช้เก็บ ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ ในลักษณะความคิดเห็น ที่สนะ ทั้งฝ่ายพระภิกษุ สามเณร และ ฝ่ายฆราวาสที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมือในการเก็บข้อมูลอันเป็น เทคนิควิธีของการวิจัย

วิธีการเก็บข้อมูล

1. การบันทึกชีวิตสำคัญผู้ให้ข่าวสำคัญในสมุดบันทึก
2. ถอดความในเทปบันทึกเสียง
3. บันทึกภาพ
4. สัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยตรงและทางโทรศัพท์

3.4 เทคนิควิจัยสนามทางมานุษยวิทยา

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลพื้นฐานทางกายภาพของวัดเริ่มแรกออกสำรวจทางกายภาพทั้งหมด คณะบุคลากรสงฆ์ทางภาคสนาม โดยได้ใช้เวลาส่วนหนึ่งโดยเข้าไปสำรวจและสังเกตการณ์ (Observation) ในส่วนระบบโครงสร้างของวัดตรวจสอบข้อมูลสืบด้านต่างๆ เช่น ภูมิสงฆ์ ที่พัก และประชากรทั้งหมดภายในวัดด้วย

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคทางสนามนอกการสำรวจและเข้าไปสังเกตการณ์อย่างไม่เป็นทางการแล้วได้ทำการบันทึกเรื่องราววิถีชีวิตต่างๆ ของวัด ค่านพระสงฆ์ คณะบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในสนามวิจัย ซึ่งได้แบ่งลักษณะการเก็บข้อมูลโดยนัดหมายสัมภาษณ์ ทั้งนี้เป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วย รวมทั้งเทคนิคทางสนามโดยนัดหมายกลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์ (Key Informant) ทางโทรศัพท์ โดยเก็บประวัติชีวิตและอื่นๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตผู้ให้ข่าวสำคัญ การเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยได้ใช้เทปบันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพเข้าไปช่วยด้วย

ผู้วิจัยได้จัดแบ่งกลุ่มประชากรตัวอย่างในการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ กลุ่มตัวอย่างทางด้านข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับวัด และสำหรับแสดงความคิดเห็นคือ ทักษณคดีต่อปัญหาวิจัย

1. สัมภาษณ์พระสงฆ์และคณะบุคคลที่อาศัยอยู่ในวัด
2. สัมภาษณ์พระสงฆ์และคณะบุคคลที่เป็นตัวอย่าง ซึ่งไม่ได้อาศัยอยู่ในวัด รวมถึงนักวิชาการศาสนาทั่วไป

3.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างของวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเนื่องจากการวิจัยเป็นแบบเชิงวิจัยเอกสารและเชิงมานุษยวิทยาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกไม่ได้ใช้แบบสอบถามในการวัดสมมุติฐานรวม แต่ได้ศึกษาและเก็บข้อมูลสนับสนุนด้วยการสัมภาษณ์คณะบุคคล ผู้ให้ข่าวสำคัญเพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ ในระดับความน่าเชื่อถือในข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัดด้านกระบวนการปัญหาวิจัยต่อกรณีศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างประชากรศึกษาไว้ดังนี้ ผู้นำสงฆ์ของวัด (เจ้าอาวาส), พระภิกษุ-

สามเณร, แม่ชี, ศิษย์วัด, กรรมการบริหารวัด (ฝ่ายฆราวาส), ผู้ที่เข้ามาวัดเพื่อทำกิจกรรมทางศาสนา

และผู้วิจัยได้กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ส่วนหนึ่งจากบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจแสดงทัศนคติต่อการวิจัยครั้งนี้ ในด้านองค์กรสงฆ์คือ วัด กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงในส่วนการสัมภาษณ์เนื้อหาหรือประเด็นที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ด้วย

1. บุคคลที่สัมภาษณ์ฝ่ายบรรพชิต

ที่	ชื่อ	ตำแหน่งทางสังคม
1	พระพิศาลธรรมพาที	เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว นนทบุรี
2	พระสุเมธาธิบดี	เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุฯ, เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร
3	พระอริยคุณาธาร	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัย
4	พระมหาสังวร วรกลินฺโท ป.ธ.9	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
รวม 5 ท่าน		

2. บุคคลที่สัมภาษณ์ฝ่ายฆราวาส

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่งทางสังคม
1	นายถวัลย์ ทงมี	อธิบดีกรมการศาสนา
2	อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ	อาจารย์สอนและนักวิชาการศาสนา, กรรมการบริหารองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.)
3	อาจารย์แสวง อุดมศรี	อาจารย์สอน, นักวิชาการศาสนาประจำมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย
4	นายประทีป พรหมทอง	ผู้อำนวยการเขต กรมอาชีวศึกษา
5	พันเอกทองขาว พ่วงรอดพันธ์	อนุศาสนาจารย์กองทัพบก
รวม 5 ท่าน		

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด แล้วนำวิเคราะห์แสดงความ เป็นไปและกระบวนการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ปัญหาวิจัย โดยได้ใช้แนววิเคราะห์เอกสาร ส่วนต่างๆ ซึ่งแยกประเภทเอกสารทั้งที่หนังสืออ้างอิงวิทยานิพนธ์ เอกสารสัมมนา วารสาร และ จุลสาร แบ่งข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับหัวข้อนั้นๆ ในปัญหาวิจัย แล้ววัตถุประสงค์ที่ศึกษา โดย จัดแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะในการวิเคราะห์ ดังนี้

- 3.6.1 วิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของวัดในค่านต่างๆ
- 3.6.2 วิเคราะห์ ลักษณะ ทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทั่วไปของวัด
- 3.6.3 ลักษณะทางสังคมวิถีชีวิตพระสงฆ์และบุคคลภายในวัดในอดีตและปัจจุบัน
- 3.6.4 วิเคราะห์ระบบการปกครอง การบริหาร การศึกษา หน้าที่และบทบาทที่มี ต่อสังคม ตลอดจนการหน้าที่อื่นๆ ด้วย
- 3.6.5 วิเคราะห์ระบบความเชื่อ จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมต่างๆ ของวัดใน ส่วนที่เป็นองค์วัฒนธรรมศึกษา

การวิเคราะห์ครั้งนี้เปรียบเทียบความน่าเชื่อถือแล้วสรุปเป็นประเด็นต่อปัญหาวิจัย และวัตถุประสงค์ที่ศึกษาทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของวัด แสดงผลวิจัยมี การเปลี่ยนแปลงของในลักษณะใดบ้าง

3.7 ระยะเวลาในการทำการศึกษาวิจัย

ระยะเวลาของการกำหนดวิจัย ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ

- 3.7.1 ช่วงรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นด้านเอกสาร
- 3.7.2 ช่วงวิจัยภาคสนาม และเข้าไปมีส่วนร่วมกับกลุ่มตัวอย่าง

ในลักษณะการใช้เวลาของการวิจัยศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เห็นว่าต้องมีเวลาพอสมควรอันเนื่องมา จากเป็นการวิจัยในแนวหลักทางมานุษยวิทยาเข้ามาช่วยด้วย นอกจากนี้จะวิเคราะห์เอกสารสำคัญ ข้อมูลต่าง ๆ ก็กระจัดกระจายยากต่อการศึกษาพอสมควรจึงต้องใช้เวลาพอสมควร

การศึกษาข้อมูลทางด้านเอกสารแล้ว ได้รวบรวมเสนอโครงร่างวิทยานิพนธ์แก้ไขปรับปรุง จากนั้นก็เริ่มทำการศึกษาข้อมูลต่อพร้อมทั้งได้เข้าสนามวิจัย สัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างดังที่กล่าวมานั้น โดยใช้เวลามากเช่นกัน พวกกลุ่มเป้าหมายที่จะสัมภาษณ์ไม่พร้อมสัมภาษณ์เท่าที่ควรอันเนื่องมาจากกลุ่มประชากรอยู่คนละแห่งกัน ไม่ได้รวมเป็นกลุ่มอยู่ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เอกสารกับข้อมูลด้านเอกสาร เป็นเวลาประมาณ 3 เดือน และเข้าสนามวิจัยเพื่อสังเกตการสัมภาษณ์อีกประมาณ 4 เดือนรวมแล้วระยะเวลาที่เดียว

3.8 การเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้เสนอในรูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหาความน่าเชื่อถือมาเปรียบเทียบข้อมูลในปัญหาวิจัยที่ได้ตั้งเอาไว้โดยได้นำเสนอออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.8.1 การเปลี่ยนแปลงลักษณะโครงสร้างระบบสังคมสงฆ์ในวัดมหาธาตุ ทั้งได้แก่นำสงฆ์ด้านบทบาทหน้าที่ของวัด ตลอดจนระบบการปกครอง การศึกษา และกิจกรรมทางศาสนาของวัดด้วย ตามสมมุติฐานที่ได้ตั้งเอาไว้พร้อมทั้งตัวแปรและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงภายในระบบสังคมของวัดมหาธาตุฯ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในอดีต (Social Relationships) ระหว่างวัดกับพระมหากษัตริย์ในด้านการปกครอง การศึกษา การสาธารณูปการ

3.8.2 นำเสนอผลการวิเคราะห์วิจัยทางด้านเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของวัดในส่วนของวัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมวัตถุ เช่น กุฏิวิหาร ศาลา ที่พัก และวัฒนธรรมที่มีใช้วัตถุคือขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ พิธีกรรมสำคัญ และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของบุคคลต่าง ๆ ด้วย โดยได้เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนา แสดงลักษณะการเปลี่ยนแปลงภาพรวมของวัดทั้งหมด ตามสมมุติฐานที่ได้ตั้งไว้เบื้องต้น ตลอดจนแนวทางการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัด โดยใช้ตารางแสดงประกอบในการอธิบาย

การเสนอผลการวิจัยได้นำไปสรุปผลและวิจารณ์ให้ข้อเสนอแนะในบทสุดท้ายของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ โดยได้สรุปผลจากข้อมูลทั้งหมดทั้งทางด้านเอกสารสำคัญและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ บุคคลสำคัญด้วย ว่ามีความน่าเชื่อถือมีความสัมพันธ์กันมานาน้อยแค่ไหนในการพิสูจน์ตัวสมมุติฐาน